

ELS GUIATGES PER ALS PELEGRINS A MONTSERRAT ALS SEGLES XIII-XV

Han estat l'art i la literatura, més que la mateixa Història, els que han enriquit els records dels pelegrinatges populars al santuari de Santa Maria de Montserrat; la Història ens ha fornït riques descripcions de les visites reials i de grans personatges, però ha estat més gasiva per a donar-nos dades sobre la gent senzilla que formava els romiatges populars.

Han estat moltes vegades els escriptors que s'han ocupat de Montserrat els qui, a base de testimonis oculars o d'allò que ells mateixos han vist, ens han recontat com eren els pelegrinatges populars. Els documents, però, que hi fan referència són molt rars.

L'il·lustre historiador de Montserrat Dom Anselm M.ª Albareda dedica un capítol de la seva *Història*. . .¹ als romiatges i intenta explicar els camins que menaven al monestir, l'estat d'aquestes vies, la cura que en tenien els monjos, i fa referències a alguns documents reials al voltant d'aquest tema.

En les línies que seguiran pretenem donar a conèixer tres privilegis que ens demostren la preocupació del monestir i dels nostres reis per als pelegrinatges del poble. En les nostres recerques a l'Arxiu Reial de Barcelona hem trobat quatre documents que en tracten, dels quals, tres es refereixen a les seguretats que els nostres sobirans donaven als pelegrins mentre anaven al romiatge i un altre parla de l'estat dels camins i de la necessitat de llur arrenjament.

Els quatre documents són reials i en tots s'hi veu la predilecció dels sobirans per Montserrat en tractar i resoldre les qüestions que plantegen els centenars i milers de devots que anaven a visitar la Verge. Tant Jaume I com Pere el Cerimoniós, així com Alfons el Magnànim, ho demostren ben palesament. Ja ho veurem.

¹ *Història de Montserrat* (monestir de Montserrat, 1931), pp. 167 i ss.

El primer document que recollim és del 1271² — que coneixem a través d'un altre del 1419 —; Jaume el Conqueridor acull «sub firma, custodia et nostra emperancia, proteccione, comanda et guidatico speciali universos et singulos homines et mulieres venientes peregrinacionis causa ad ecclesiam Montisserrati ineundo scilicet ad dictam ecclesiam stando et redeundo per omnia loca terre et iurisdiccioni nostre postquam de domibus suis exierint pro facienda peregrinacione ad ecclesias Beate Marie Montisserrati predictam donec in domos suas redierint». I després encara afageix el rei: «Ita videlicet quod nullus de nostra gracia confidens audeat aliquos peregrinos seu aliquo racione peregrinacionis euntes ad dictam ecclesiam Beate Marie Montisserrati vel inde redeuntes in aliquo loco terre vel iurisdiccioni nostre donec reversi sint ad domos suas proprias...»

El rei Conqueridor — que en vigílies de les seves grans conquestes savia invocar Madona Santa Maria³ — prenia totes les mesures i les detallava quan es proposava que els romeus poguessin sortir de llurs cases i retornar a la llar sense que cap dany els pogués atènyer: ell els amparava, els custodiava i els guiava i, tant si eren homes com dones, quan es trobaven pels viaranyos o ja a Montserrat, o en retornar, sempre sabien que tenien salconduit del sobirà.

Aquell antic Usatge⁴ que promulgà Ramon Berenguer el Vell, que en època encara feudal amparava els vianants, el feia reviure ara el cinquè nét del gran comte a favor dels pelegrins que anaven a Montserrat. I de tal manera ho disposava Jaume I, que deia que ningú que confiés en la seva reial gràcia gosés, mentre durés la romeria, d'amoïnar els pelegrins i fer-los-hi algun mal; solament se'ls feia responsables d'allò que haguessin comès durant el pelegrinatge. Es tractava, doncs, d'una veritable immunitat.

Al 1340, Pere el Cerimoniós, estant a Barcelona⁵, fou pregat

² Vegeu A. C. A., Cancelleria, Reg. 2589, fol. 50 v, on es transcriu sencer el document de Jaume I, datat així: «Datum Cesarauguste quarto idus decembris anno Domini mclclxxi», dintre del privilegi d'Alfons IV, del 1419.

³ Vegeu la seva *Crònica*.

⁴ ABADAL I VINYALS-VALLS TABERNER, *Usatges de Barcelona* (Barcelona 1913). Vegeu Usatge núm. 62.

⁵ Document al Reg. 869, fol. 243, del mateix Arxiu. És datat el 7 d'octubre del 1340 («Datum Barchinone, nonas octobris anno Domini mcccxl»).

pel prior de Montserrat, Ramon de Vilaragut, de resoldre l'estat dels camins que menaven al monestir. El prior, efectivament, exposava que les darreres pluges havien espatllat els viaranyis i que calia arrenjar-los: «cum itinera ... ex ingenti aquarum impetu deviata et dirupta existant taliter quod nulli nec eciam animalia pertransire comode possunt»; i davant de l'estat d'aquests camins, a fi que la gent plaentment pugui recórrer-los, el prior demanava d'obrir-ne de nous i el rei hi accedia: «licenciam vobis concedere ut possitis dicta deviata itinera in locis comutare». Altra volta —com vàrem veure amb Jaume I—, Pere III invocava la seva predilecció per Montserrat: «volentes et cupientes ad honorem Beate Marie dare locum ut gentes dictam peregrinacionem ad dictam Virginem sine periculo facere» i «ut dicte gentes [els pelegrins] feliciter vias suas facere possint».

El rei Cerimoniós, però, s'ocuparia de Montserrat una vegada més encara: al 1367⁶, quan, en confirmar els privilegis que tenia el monestir, atorgava un nou salconduit als pelegrins que d'arreu dels seus regnes i senyories anessin a Montserrat; després d'invocar la petició del prior, recolzada en altres guiatges concedits pels predecessors del rei, aquest dóna als romeus «firma custodia et emparancia nostra et guidatico speciali itaque quod nullus audeat eos in aliquo loco terre et iurisdiccioni nostre donec ad domos proprias sint reversi nec aliquas res eorum quas secum portabunt seu quas in suis domibus habebunt dum in dicta peregrinatione fuerint capere, detinere, marchare seu pignorare culpa, crimine vel debito alieno nec eciam aliqua racione...». El salconduit és molt més expressiu que el de Jaume I, car aquí es declara determinantment que el romeu, mentre duri el pelegrinatge, no pot ésser detingut, ni retingut, ni empenyorat, ni «marcat»⁷ per delictes o crims anteriors a la romeria; i àdhuc el rei s'enutja perquè alguns oficials, allegant els drets de fogatge i de generalitats que alguns municipis devien encara a la Diputació del General, l'exigiren dels pelegrins; terminantment se'ls prohibeix cobrir, «marquin» o empenyorin els dits romeus, car sap que «cepistis, marchastis et pignorastis, pro fogagiis seu generalitatibus

⁶ Reg. 1218, fol. 59 v; document datat a Barcelona el 30 d'octubre del 1367.

⁷ El llatí medieval entenia per aquest mot la confiscació de béns mercantívols feta generalment com a represàlia.

que seu quas nonnullae universitates locorum Cathalonie Deputacioni debent, romipetas locorum ipsorum ad dictum Monasterium venientes peregrinationis causa».

Més tard, el Cerimoniós afegeix, però, «nisi pro crimine vel delicto si quod faciendo dictam peregrinationem committant», de la mateixa manera que s'expressava Jaume I; naturalment, l'indult no pot arribar a eximir de responsabilitat davant d'un delict comès durant el pelegrinatge.

Darrerament, Alfons el Magnànim⁸ atorga a l'abat de Montserrat, Marc, que li ha demanat la confirmació del guiatge de Jaume I, que hem comentat abans, una nova escriptura; és el dia 4 de desembre del 1419, trobant-se el sobirà a Sant Cugat, que lliura el document confirmatori, el qual s'intitula així: «Confirmacio proteccionis et salvaguardis omnium peregrinancium ad Monasterium Montisserrati». Allega primer la petició; l'abat ensenya al rei el privilegi que posseeix Montserrat «in eius prima figura», és a dir, en forma original, autèntica i amb el seu segell pendent, el qual document, com hem dit, es copia íntegrament. Alfons, «devocionem quam ad dictum Monasterium gerimus volentes ostendere», aprova i confirma el privilegi del rei Jaume i mana — seguint ja el formulari dels seus documents — al Duc de Montblanc, l'infant Joan⁹, el seu Governador General, que compleixi el que es mana.

* * *

Durant cent quaranta anys hem pogut seguir la predilecció dels nostres reis — des del Conqueridor fins al seu tercer nét, Pere el Cerimoniós, i després fins al segon representant de la nova dinastia — envers Montserrat en un aspecte molt concret: les romeries. Per a afavorir la devoció a la Moreneta, Jaume I, Pere III i Alfons IV atorgaren llurs guiatges i salconduits, i el rei Pere, a més a més, s'ocupà dels camins que portaven al santuari.

Les dades consignades en aquestes línies poden enriquir els coneixements que hom té al voltant dels pelegrinatges montserra-

⁸ Document del Reg. 2589, fol. 50 v, atorgat a Sant Cugat: «Datum in monasterio sancti Cucuffatis Vallensis die quarta decembris anno a Nativitate Domine Millesimo quadringentesimo decimo nono regnique nostri quarto».

⁹ Després esdevindrà rei amb el nom de Joan II, i per cert que durant la lluita contra la monarquia, Montserrat estarà en front d'aquest sobirà.

tins que avui, com fa gairebé mil anys¹⁰, ajunten tants de devots que reten a la Verge l'homenatge d'una devoció popular arrelada pregonament al nostre poble i que tants autors, des del segle XIV, han recollit en escriure la història de Montserrat, malgrat la manca de documents dels temps més reculats.

Però, com dèiem al principi, és l'art i la literatura les que ens han conservat més fidelment escenes eternidores i vives d'aquesta devoció popular que els nostres grans sobirans afavoriren «devocionem quam ad dictum Monasterium gerimus volentes ostendere», com deia Alfons el Magnànim¹¹.

FREDERIC UDINA MARTORELL

¹⁰ Vegeu ALBAREDA, op. cit., p. 167, on diu que els romiatges col·lectius i individuals a Montserrat s'iniciaren a les acaballes del segle XI.

¹¹ Document ja esmentat, de l'any 1419.

